

JUOZAS MILTINIS: „Neieškokit laikino, ieškokit amžino“

PARENGĖ GINTAUTAS ČIŽIŪNAS

Juozas Miltinis. Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

„Vaidyba – tai kūryba: gyvo žmogaus kūrimas iš gyvo žmogaus. Aktoriaus asmenybė turi būti tokia turtinga, kad iš jo dvasinių išteklių susimodeliuotų dramaturgo mąstytojo sukurtas personažas, galįs polemizuoti su šiaurietiniu žiūrovu... Tačiau nemokytas aktorius nesuimprovizuos nė menkiausios scenos, nesukurs nė vieno gyvo charakterio (išmokti skambinti fortepijonu negalima be instrumento).“

Vienas žymiausių lietuvių režisierių ir aktorių, Panevėžio dramos teatro įkūrėjas – žemaitis Juozas Miltinis. Gimė jis 1907 m. rugsėjo 3 d. tuometinės Mažeikių apskrities Dabikinės kaime, kuris yra netoli Akmenės. Miltinių šeimoje buvo devyni vaikai, tačiau užaugo tik keturi. Tėvai nebuvo turtingi, tad vaikystėje Juozuko gyvenimas buvo panašus į daugelio kitų kaimo vaikų.

1913 metais, kai jam buvo šešeri, šeima persikėlė gyventi į Ramoniškių kaimą, kuris yra Purvių miške, 9 km į pietryčius nuo Viekšnių seniūnijos. Ten – J. Miltinio motinos gimtinė. Vietos čia gražios: per kaimą teka Uogys, gyvenvietė Uogio kraštovaizdžio draustinio teritorijoje. Minint J. Miltinio gimimo 90-ies metų sukaktį buvusioje Miltinių sodybos vietoje pastatytas tautodailininko Stasio Adomaičio sukurtas kopyltstulpis su teatro deivės Melpomenės skulptūra.

Pirmojo pasaulinio karo pradžioje J. Miltinio tėvelį paėmė į kariuomenę. Visas namų ūkis ir rūpesčiai dėl tuo metu šeimoje augusių penkių vaikų užgulė motinos pečius. Karo metais, susirgęs cholera, mirė vyriausias Miltinių vaikas. Tada Juozui buvo tik septyneri. Vyresnių brolių neturėjo, tai jis tapo didžiausiu mamos pagalbininku. Gyvenimo sąlygos karo metais buvo labai sunkios. Juozui ir jo broliui Pranui teko vasaromis pas gimines piemenauti. Atlyginimo negaudavo. Dirbdavo už duoną ir už tai, kad leistų lankyti mokyklą. Yra tekę Juozui ir duoneliauti.

Mokėsi Gyvoliuose – Grybausų dvare įsteigtoje mokykloje.

Tėvas liko gyvas. Namo jis grįžo 1919 metais. Tada šeima kiek atsitiesė.

Juozas iš kitų savo bendraamžių išsiskyrė mokslumu ir noru mokytis. Būdamas penkiolikos pabandė įstoti į Viekšnių gimnaziją, tačiau dėl tokio amžiaus į pirmą skyrių jo nebepriėmė. Motina su-

sitarė su Kegrių kaime gyvenusiu mokytoju Dainiumi, kad šis Juozą parengs į antrą klasę. Papildomai pasiruošęs Juozas įstojo į Viekšnių progimnazijos antrą skyrių. Šioje progimnazijoje jis mokėsi 1922–1925 metais.

Nuo mažens domėjosi teatru. Besimokydamas Viekšniuose kaimo klojime pastatė „Genovaitę“. 1926 m. baigęs Viekšnių progimnaziją, tą pačių metų rudenį išvyko į Kauną ir 1926–1927 m. mokėsi Kauno jėzuitų gimnazijoje. Tada sugrįžo į Viekšnius ir iki 1927 m. rudens dirbo Viekšnių valsčiaus raštininku.

1927 m. rudenį vėl įsikūrė Kaune ir, privačiai mokydamasis, užbaigė likusį gimnazijos kursą, išlaikė egzaminus į prie Valstybės teatro veikusią Vaidybos mokyklą, kurią lankė 1928–1931 metais. Pirmąjį scenos „krikštą“ gavo jau 1928 metais. Tada Vaidybos mokyklos pastatytoje Džiuzepės Verdžio operoje „Aida“ jis buvo statistas.

1931 m. baigė Vaidybos mokyklą.

1932 m. vaidino Šiaulių dramos teatre.

1932 m. birželio 18 d. išvyko gilinti teatro žinių į Prancūziją. Ten lankė piešimo kursus, paskaitas Sorbonos universitete, mokėsi vokiečių, prancūzų kalbų, lankė Luvro meno mokyklą, 1933–1936 m. mokėsi Šarlio Diuleno (*Charles Dullin*) vaidybos studijoje. Gyvendamas Prancūzijoje vaidino Kapucinų bulvaro teatre, *Pathé Nathan* kino studijos filmuose. Tuo laikotarpiu jis domėjosi ir įvairiais kultais, religijomis, sektomis, daug skaitė.

1937 m. sugrįžo į Lietuvą, įsikūrė Kaune, bet čia ilgai neužsibuvo – 1938 m., gavęs paramą iš privačių asmenų, išvyko į Londoną, kur turėjo galimybę susipažinti su Didžiosios Britanijos teatru. Čia jis mokėsi ir anglų kalbos.

1938–1939 m. J. Miltinis bendradarbiavo „Naujojoje Romu-

voje“ – ten skelbdavo straipsnius teatro kritikos temomis.

1938–1940 m. vadovavo Kauno Darbo rūmų teatro studijai ir teatrui. Tuo laikotarpiu jis išugdė apie 30 aktorių, tarp kurių buvo ir Bronius Babkauskas bei Donatas Banionis. Šioje studijoje jis subūrė ir būsimą Panevėžio dramos teatro aktorių trupę.

1940 m. lapkričio 18 d. LTSR švietimo liaudies komisaras Antanas Venclova pasirašė įsakymą, kuriuo leido Jonui Sakui Panevėžyje įkurti dramos teatrą ir jam vadovauti.

Juozas Miltinis, laimėjęs režisierių atranką, 1940 m. gruodžio 1 d. kartu su grupe aktorių, kurie iki to laiko priklausė Kauno Darbo rūmų teatro studijai, atvyko į Panevėžį. Tada J. Miltinis jau buvo paskirtas šio teatro aktoriumi, turinčiu teisę režisuoti spektaklius.

Panevėžio dramos teatre J. Miltinis režisieriumi dirbo 1940–1954 metais.

1941 m. kovo 15 d. Panevėžio dramos teatras pradėjo savo veiklą. Jis buvo įsikūręs teatrui paskirtame pastate Respublikos gatvėje. Čia įvyko ir pirmoji teatro premjera – parodyta J. Miltinio režisuota N. Pogodino pjesė „Sidabrinis slėnis“.

Pirmasis Panevėžio dramos teatro gyvavimo laikotarpis (1940–1954) – teatro formavimosi, teatro studijos įkūrimo metai. Antruoju teatro veiklos laikotarpiu laikomi 1954–1959-ieji metai. Jie išskirtiniai tuo, kad režisierius J. Miltinis tuo laikotarpiu Panevėžyje pradėjo lauzyti iki to laiko gyvavusių teatrų kūrybos principus. Tais metais čia prasidėjo teatro artistų pasipriešinimas sovietų valdžiai.

Vadovaujant J. Miltiniui, Panevėžio dramos teatras veikė kaip teatras-studija. Tai buvo vienintelis toks teatras Lietuvoje.

1953–1968 m. J. Miltinis sukūrė penkis vaidmenis Lietuvos kino studijos vaidybinuose filmuose.

1954 m. vasario 15 d. J. Miltinis LTSR kultūros ministro A. Guaičio-Guzevičiaus įsakymu „už netinkamą vadovavimą teatrui“, už tai, kad rinkosi „neteisingą“ repertuarą buvo atleistas iš Panevėžio dramos teatro vadovo ir vyriausiojo režisieriaus pareigų. Jo darbus tęsė teatro vyriausiojo režisieriaus pareigas ėjęs aktorius Jonas Alekna (1954–1957) ir Vaclovas Blėdis (1957–1959). Tuo laikotarpiu J. Miltinis buvo išsiųstas į Maskvą mokytis režisūros. Čia jis daug skaitė, taip pat ir draudžiamas knygas anglų, prancūzų kalbomis ir, pasak jo buvusių kolegų, dar labiau pagilino savo vakarietišką išsilavinimą. 1954–1959 m. dirbo Lietuvos kino studijos dubliažo režisieriumi ir aktoriumi.

1959 m. J. Miltiniui buvo leista sugrįžti dirbti į Panevėžio teatrą. Jis jam vadovavo, spektaklius režisavo iki 1980 metų. Tuo laikotarpiu jis buvo vienintelis Lietuvos režisierius, baigęs Vakarų teatro mokyklą, todėl sovietų valdžia jį nuolat stebėdavo ir kontroliuodavo jo darbą. Tai metais Panevėžio teatras savo pastatytais spektakliais, aktorių meistriškumu, ieškojimai, senų teatrinių tradicijų lauzymu sulaukė didžiulio ne tik Lietuvos, buvusios Sovietų Sąjungos, bet ir daugelio užsienio šalių teatrų dėmesio.

1967 m. dabartinėje Panevėžio Laisvės aikštėje buvo pastatytas naujas Panevėžio dramos teatro pastatas.

Vadovaujant J. Miltiniui, Panevėžio dramos teatras išugdė šiuos iškilius lietuvių teatro ir kino aktorius: Joną Alekną, Aurimą Babkauską, Bronių Babkauską, Donatą Banionį, Vaclovą Blėdį, Gediminą Karką, Henrietą Hokušaitę, Rudolfą Jansoną, Enriką Kačinską, Steponą Kosmauską, Algirdą Masiulį, Eleonorą Matulaitę, Dalią Melėnaitę, Algirdą Paulavičių, Stasį Petronaitį, Eugeniją Šulgaitę, Romualdą Urvinį, Gražiną Urbonavičiūtę, Ireną Vasiulytę, Danutę Vidugirytę, Kazimierą Vitkų, Reginą Zdanavičiūtę.

Paskutinis Panevėžio scenoje 1980 m. pastatytas J. Miltinio spektaklis buvo A. de Musse „Žibintas“.

Laikotarpiu, kai J. Miltinis vadovavo Panevėžio dramos teatrui, čia buvo pastatyti šie labiausiai Panevėžio teatrą išgarsinę spektakliai: N. Pogodino „Sidabrinis slėnis“, B. Johnsono „Sukčiaus testamentas“, H. Ibseno „Heda Gabler“ (1957, 1972), P. A. Beaumarchais „Sevilijos kirpėjas“ (1957, 1971), A. Milerio „Komiwojažieriaus mirtis“ (1958), A. Čechovo „Ivanovas“, Šekspyro „Makbetas“ (1961), „Frankas V“ (1969, 1978), M. Šolochovo „Pakelta velėna“, W. Borcherto „Lauke už durų“ (1966), J. Grušo „Adomo Brundzos paslaptis“ (1966), J. Grušo „Meilė, džiazas ir velnias“ pjesė, pervadinta „Pražūtingu apsvaigimu“ (1967), B. Johnsono „Volponė“ (1971), A. Strindbergo „Mirties šokis“ (1973), J. Grušo „Pijus nebuvo protingas“ (1974), Sofoklio „Edipas karalius“ (1977), L. Pirandello „Henrikas IV“, W. Faulknerio ir A. Camus „Requiem vienuolei“ (1979).

J. Miltiniui pasitraukus iš teatro, jo mokiniai nutarė, kad teatras tęs J. Miltinio tradicijas. Teatrui pradėjo vadovauti Donatas Banionis, šiose pareigose dirbęs iki 1988 metų. Spektaklius režisuodavo D. Banionis, Blėdis, G. Karka. Laikui einant kolektyvą papildė aktoriai Valerijus Jevsejevas, Rimantas Jovas, Ligita Kondrotaitė, Vyautas Kupšys, Laura Martinonytė, Laimutis Sėdžius, Robertas Zimblas, keletas jaunų režisierių. Šias pareigas čia ėjo ir 1988–1996 m. teatrui vadovavęs Saulius Varnas. Nauja teatro karta siejama su čia pradėjusiais kurti aktoriais Regina Kairyte, Petru Kežiu, Albinu Kėleriu, Eleonora Koriznaite, Asta Preidyte, Laimutė Mališauskaite, Juliumi Tamošiūnu.

Iš kine J. Miltinio sukurtų vaidmenų žymiausi yra šie: Valstietis Prankus – „Aušra prie Nemuno“ (rež. Aleksandras Faincimeras, Andrejus Apsolonas, Adolfas Bergunkeris, 1953); Kapitonas – „Adomas nori būti žmogumi“ (rež. Vytautas Žalakevičius, 1959); Inžinierius Virkutis – „Žingsniai naktį“ (rež. Raimondas Vabalas, 1962); Yla – „Naktys be nakvynės“ (rež. Algirdas Araminas, Gediminas Karka, 1962); Žirgyno sargas – „Kai aš mažas buvau“ (rež. Algirdas Araminas, 1968).

1948 m. Juozui Miltiniui buvo suteiktas Lietuvos nusipelnęs artistas, 1965 m. – Lietuvos liaudies artisto, 1973 m. – Sovietų Sąjungos liaudies artisto vardas. 1965 m. jis apdovanotas Lietuvos valstybine premija. 1977 m. Tautų draugystės ordinu, 1994 m. – Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 3 laipsnio ordinu. 1980 m. J. Miltiniui suteiktas Panevėžio miesto garbės piliečio vardas, 1995 m. – Prancūzijos Meno ir literatūros ordino riterio vardas.

Mirė J. Miltinis 1994 m. liepos 13 d. Panevėžyje. Palaidotas Panevėžio Ramygalos kapinėse. Jo amžinojo poilsio vietą puošia Juozo Šilvinsko ir Algimanto Mikėno sukurtas antkapinis paminklas. Buvęs J. Miltinio butas Algirdo gatvėje po J. Miltinio mirties tapo Juozo Miltinio palikimo studijų centru (nuo 1996 m. rugsėjo 3 d.).

1995 m. Panevėžio dramos teatrui, 1995 m. kovo 27 d. Panevėžio 7-ajai vidurinei mokyklai suteiktas Juozo Miltinio vardas. Juozo Miltinio vardu pavadinta ir viena Panevėžio miesto gimnazija. 2007 m. Lietuvoje iškilmingai paminėtas J. Miltinio gimimo 100-metis. Tais metais spalio 9 d. Panevėžyje atidengtas skulptoriaus Regimanto Midvickio sukurtas Juozo Miltinio paminklas. 2007 m. išleistas J. Miltiniui skirtas pašto ženklas (dailininkė Aušrelė Ratkevičienė). Tais metais visuomenė sulaukė ir dokumentinis filmo

(Nukelta į 7 p.)